

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

THE ANALYSIS OF THE MODERN STATE DEBT OF UKRAINE

Сокирко О.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Університет державної фіскальної служби України

Бур І.С., Кобзар І.А.

студентки
Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи,
Університет державної фіскальної служби України

У статті проаналізовано показники Зведеного бюджету України, обсяги державного, гарантованого державою боргу та напрями їх погашення. Досліджено проблеми управління державним боргом та причини зростання заборгованості в Україні. Розроблено рекомендації щодо пріоритетних напрямів боргової стійкості держави.

Ключові слова: державний борг, гарантований державою борг, державний бюджет, запозичення, погашення державного боргу, управління державним боргом.

В статье проанализированы показатели Сводного бюджета Украины, объемы государственного, гарантированного государством долга и направления их погашения. Исследованы проблемы управления государственным долгом и причины роста задолженности в Украине. Рассмотрены рекомендации по приоритетным направлениям долговой устойчивости государства.

Ключевые слова: государственный долг, гарантированный государством долг, государственный бюджет, заимствования, погашение государственного долга, управление государственным долгом.

The article analyzes the indicators of the Consolidated Budget of Ukraine, the amount of state debt guaranteed by the state and directions of its repayment. The problems of public debt management and the reasons for the growth of indebtedness in Ukraine are investigated. Recommendations on the priority directions of debt stability of the state are developed.

Keywords: state debt, guaranteed state debt, state budget, borrowing, repayment of state debt, state debt management.

Постановка проблеми. У період заострення фінансового-економічної кризи одним із найважливіших питань державного фінансового управління в Україні є зменшення державного боргу. Зауважимо, що до зростання державного боргу привів значний дефіцит державного бюджету, а також залучення та використання позик для його покриття. Необхідність покращення цієї ситуації у нашій державі спонукала до нарощення кредитних запозичень з боку українського уряду.

Ефективне управління державним боргом на всіх його етапах дасть змогу уникнути кризових боргових ситуацій та перевантаження видаткової частини державного бюджету, сприятиме забезпеченню стабілізації соціально-економічної ситуації та розвитку економіки України. Таким чином, великі розміри заборгованості відповідно до зростання витрат бюджету на її обслуговування зумовлюють необхідність негайного вирішення проблеми державного боргу та пошуку альтернативних

шляхів удосконалення механізму управління ним, що визначає актуальність дослідження цієї теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове підґрунтя проблематики державного боргу закладено такими визначними зарубіжними вченими, як Р. Барро, Дж. Бюкенен, Р. Масгрейв, П. Самуельсон та ін. Дослідженню соціально-економічних передумов і наслідків формування боргових зобов'язань державного та приватного сектору економіки, розробленню концептуальних основ управління національним боргом з метою забезпечення стабільності фінансової системи та розширення інвестиційного потенціалу реального сектору економіки в Україні присвятили свої праці багато вітчизняних учених, таких як В.Л. Андрущенко, О.Д. Василик, А.С. Гальчинський, С.В. Ковальчук, Г.В. Кучер, В.М. Опарін, О.Р. Романенко, В.М. Федосов, С.І. Юрій та інші.

Метою статті є вивчення стану, причин і наслідків зростання державного боргу України

та розроблення заходів щодо зменшення його розмірів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останнього десятиліття борг нашої держави перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами належить до найважливіших проблем, котрі стримують стабілізацію фінансово-економічної ситуації в Україні, заважають розвитку країни та покращенню життя населення. Це питання потребує негайного вирішення у зв'язку з тим, що з кожним роком державу поглинає боргова «прірва», наслідком якої може стати дефолт.

Згідно з Бюджетним кодексом України державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1]. Загальновідомо, що державний борг складається з державного та гарантованого державою боргів, кожен з яких, у свою чергу, поділяється на внутрішній та зовнішній борг.

Основною причиною виникнення та зростання державного боргу в Україні є дефіцит бюджету. Враховуючи це, доцільним буде навести показ-

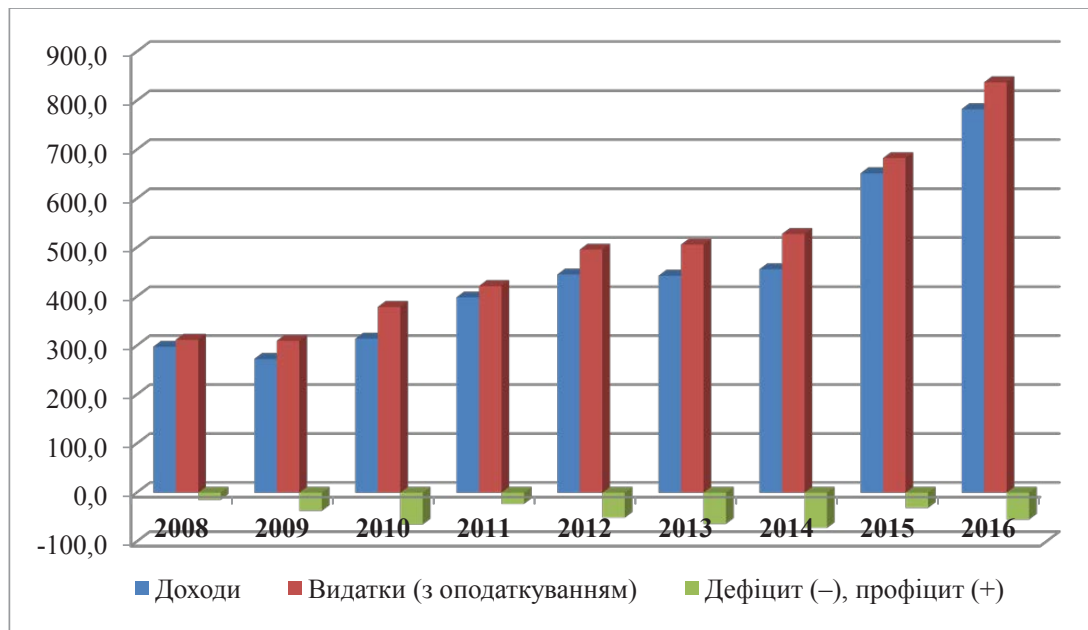

Рис. 1. Показники Зведеного бюджету України за 2008–2016 рр., млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі даних [2]

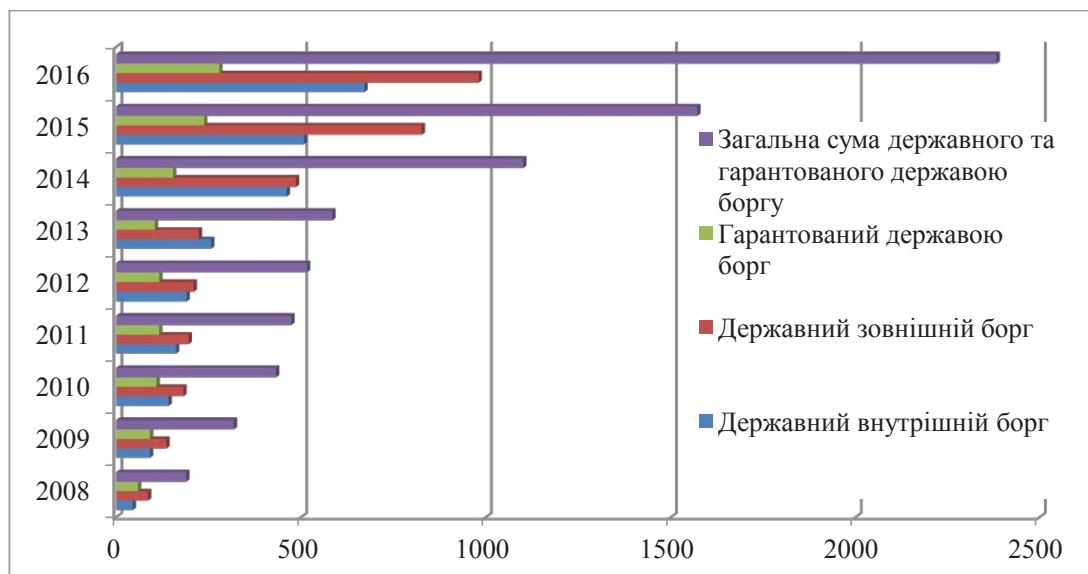

Рис. 2. Показники державного та гарантованого державою боргу України, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі даних [2]

ники Зведеного бюджету України за останні 8 років. Основні тенденції у цій сфері демонструє рис. 1. Очевидно, що протягом досліджуваного періоду сума видатків значно перевищує доходи бюджету та має тенденцію до збільшення. Саме тому збільшується рівень дефіциту державного бюджету. Спостерігаються певні коливання дефіциту бюджету в бік зростання чи спадання. Варто зазначити, що найбільший дефіцит бюджету мав місце у 2014 році і становив близько 72 млрд. грн. Такий результат можна пов'язати з погіршенням економічного становища України у ці роки, а також із внутрішньо- та зовнішньополітичними подіями.

З метою фінансування дефіциту державного бюджету український уряд був змушений звернутися до кредитних запозичень, наслідком чого стало нарощення державного боргу. Необхідність аналізу динаміки і структури державного боргу зумовлена потребою визначення пріоритетів боргової політики уряду, цілей управління державним боргом на поточному етапі і на перспективу [3, с. 66].

Основні статистичні дані державного боргу зображено на рис. 1. На основі цього аналіз його показників свідчить про те, що загальна сума державного та гарантованого державою боргу на кінець 2016 року становила 2383,2 млрд. грн., що у понад 12 разів перевищує відповідний показник в аналогічному періоді 2008 року. Зауважимо, що у 2013 році величина гарантованого державою боргу мала тенденцію до зменшення, причиною чого була виплата позичальниками заборгованості, гарантом яких є Україна [4, с. 200]. Отже, за період 2008–2016 років величина державного та гарантованого державою боргу України невпинно зростала, при цьому найістотніше збільшувалася величина

як внутрішнього, так і зовнішнього державного боргу, що пояснюється орієнтацією уряду на внутрішні джерела фінансування та продовженням співробітництва між Україною та міжнародними фінансово-кредитними організаціями.

Щорічно відбувається погашення державного боргу та сплата відсотків за позиками, які повинні зменшувати борговий тягар України, проте сума запозичень до державного бюджету значно перевищує цю величину. Погашення боргу здійснено у сумі 111,4 млрд. грн. протягом 2016 року, що становило 82,4% річного планового обсягу [5]. Погашення внутрішнього боргу здійснено у сумі 102,4 млрд. грн., або 84,4% річного планового обсягу, погашення зовнішнього боргу – 9,0 млрд. грн., або 65,1% плану. Щодо 2008 року спостерігався розрив між обсягами державних запозичень та погашення боргу майже у 6 разів – з 6,0 до 33,3 млрд. грн. (рис. 2). Таким чином, тенденція до збільшення суми державних позик порівняно із погашенням привела до подальшого зростання розміру державного боргу України.

Проаналізувавши державний та гарантований державою борг, можна дійти висновку, що їх розміри постійно зростають. Основними причинами цього явища є:

- необхідність нарощення валютних резервів, які значно вичерпалися валютними інтервенціями НБУ;
- залежність України від імпорту енергоносіїв;
- технічна відсталість значної частини сфер національної економіки;
- політична криза, анексія Автономної Республіки Крим та тривалий військовий конфлікт на сході країни;
- використання державних запозичень для покриття дефіциту державного бюджету,

Рис. 3. Порівняння обсягів запозичень до державного бюджету та погашення державного боргу у 2008–2016 рр., млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі даних [5]

зумовленого збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу, сформованого у попередні роки;

– необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків [6, с. 240–241].

Серед проблем управління державним боргом в Україні варто виокремити:

– швидке зростання обсягів державного боргу;

– переважання зовнішньої заборгованості у структурі державного боргу, що несе в собі валютні ризики;

– великі розміри гарантованого державою боргу, що викликає додаткові витрати у зв'язку з неплатоспроможністю позичальників;

– значну заборгованість перед міжнародними фінансовими організаціями та органами управління іноземних держав, що породжує економічну небезпеку в країні;

– слабкий розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів, що ускладнює залучення державних позик;

– відсутність досконалого механізму активного управління державним боргом та ефективного використання залучених коштів.

Важливо відзначити, що наростання державного боргу України тягне за собою зниження рівня боргової безпеки держави, що спричиняє негативні наслідки, до яких слід віднести:

– зменшення валютних резервів та скорочення імпорту;

– зростання відсоткових ставок на ринку державних запозичень;

– підвищення рівня оподаткування господарюючих суб'єктів;

– зменшення виробничого споживання внаслідок падіння інвестицій;

– зниження міжнародного престижу країни та рівня життя населення та ін.

Проте надзвичайно позитивним кроком для покращення політики обслуговування державного боргу України стала подія 27 серпня 2015 р. Уряду України вдалося досягнути згоди зі Спеціальним комітетом кредиторів щодо умов вчинення правочинів з державним та гарантованим державою боргом, яка загалом відповідає цілям Програми Міжнародного валютного фонду та погоджена розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про деякі питання вчинення у 2015 році правочинів з державним боргом за державними зовнішніми запозиченнями та гарантованим державою боргом» № 859–р від 27 серпня 2015 року. Результатом цього кроку стало підписання угоди про реструктуризацію 11 державних та 3 гарантованих державою випусків єврооблігацій на загальну суму близько \$18 млрд. [7].

Отже, в подібних умовах вихід із боргової кризи неможливий без активного державного

втручання шляхом реалізації державної боргової політики. Тому варто запропонувати такі рекомендації щодо пріоритетних напрямів боргової стійкості України, як:

– посилення контролю за використанням запозичених коштів (особливо щодо іноземного кредитування) з метою найефективнішого їх застосування як інвестицій у найбільш конкурентоспроможні галузі та підприємства;

– реструктуризація та конверсія (викуп боргу, обмін боргу на акціонерний капітал) наявних боргових зобов'язань з метою полегшення поточного боргового навантаження на бюджет (за рахунок виплат на погашення та обслуговування боргу), що приведе до скорочення загального обсягу заборгованості;

– реалізація заходів фінансової політики (збільшення податкових надходжень не за рахунок підвищення ставок, а за рахунок детінізації економіки, розширення податкової бази), монетарної політики (стабілізація курсу національної валюти, зниження облікової ставки), інвестиційної політики (повернення практики вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку), зовнішньоторгової політики (стимулювання експорту з метою формування позитивного сальдо платіжного балансу та зниження тиску на курс національної валюти);

– стимулювання розвитку національної інноваційної системи з дієвою інфраструктурою та забезпеченням комерціалізації наявних інноваційних розробок, що дасть змогу створити умови для підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників та забезпечити стабільне економічне зростання [8, с. 109–110].

Вищезазначені заходи дадуть змогу Україні знизити рівень боргового навантаження та сприятимуть стабілізації фінансово-економічної ситуації в Україні, розвитку країни та поліпшенню життя населення загалом.

Висновки. Таким чином, зауважимо, що протягом останніх років державний борг суттєво зріс, що показує проведений аналіз відповідних показників. У зв'язку з цим перспективи досліджень полягають у подальшому пошуку, обґрунтуванні та застосуванні альтернативних шляхів залучення коштів з метою забезпечення фінансування окремих заходів урегулювання державної боргової політики. Саме тому виникає необхідність розв'язання проблеми зниження боргового навантаження та проведення ефективної боргової політики. У разі її невіршення Україну поглине низка негативних наслідків. Для вирішення цього питання в довгостроковому періоді необхідне «оздоровлення» економіки країни, оскільки без забезпечення динамізму її розвитку і реальної відчутної ефективності її фінансова стабільність буде короткочасною і неефективною.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: ЗУ: від 08.07.2010 № 2456–VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2456-17/page2>
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua>
3. Руда О.Л. Державний борг України на сучасному етапі розвитку / О.Л. Руда // Економіка та держава. – 2015. – № 3. – С. 64–67.
4. Реструктуризація державного боргу як інструмент підвищення рівня боргової безпеки України / Л.П. Лондар // Економічний вісник університету. -2015. – Вип. 27(1). – С. 195–202.
5. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/>.
6. Баула О.В., Голюк В.Я., Салабай В.О. Державний борг України: оцінка поточного стану та напрями оптимізації його рівня та структури / О.В. Баула, В.Я. Голюк, В.О. Салабай // Економічний форум. – 2017. – № 2. – С. 238–242.
7. Легкоступ І.І., Євчук Х.В. Державний борг України у сучасних економічних умовах: проблеми та перспективи управління / І.І. Легкоступ, Х.В. Євчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/DERZHAVNYJ-BORG-UKRAYINY-V-SUCHASNYYH-EKONOMICHNYH.pdf> – 2016.
8. Митрофанова А.С. Боргова стійкість України: стан, проблеми та політика / А.С. Митрофанова // Економіка та управління національним господарством. – 2017. – № 1. – С. 105–111.